

Čížiková, Zuzana

K otázce česko-slovenskej vzájomnosti u Jána Čajaka

Slavica litteraria. 2019, vol. 22, iss. 2, pp. 69-80

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2019-2-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141811>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K otázke česko-slovenskej vzájomnosti u Jána Čajaka

Zuzana Čížiková (Belehrad)

Abstrakt

Štúdia približuje názory na česko-slovenskú vzájomnosť slovenského realistického spisovateľa Jána Čajaka (1863–1944), v ktorých sa odzrkadľuje snaha dolnozemskeho zaznávaného autora nepretrhnúť väzby so slovenským a českým kultúrnym prostredím. Čajak zastával stanovisko, že Slováci a Česi sa v danom geopolitickom priestore Európy so silnejúcimi nacionalistickými tendenciami udržia len pestovaním a zveľaďovaním česko-slovenskej vzájomnosti. Vzájomnosť vnímal ako národnú jednotu – kultúrnu, osvetovú a hospodársku spoluprácu dvoch bratských národov. V otázke jazyka sa priklonil k zástancom Štúrovej jazykovej „odluky“, a to z ideových a pragmatických dôvodov, aj pod vplyvom hlasistickej ideológie. Nevylučoval však možnosť jazykového zblíženia, resp. splynutia v budúcnosti, hoci sa mu to zdalo nemožné.

Klíúčové slová

česko-slovenská vzájomnosť; Ján Čajak; Karel Kálal; korešpondencia

Abstract

The Issue of Czech-Slovak Relations Viewed by Ján Čajak

This study illustrates the image of the Czech-Slovak relation by a Slovak realism writer Ján Čajak (1863–1944), reflecting the strength of the 'Low land' author, who did not cut the strings with the Slovak and Czech cultures. He believed that in given geopolitical space in Europe, with the growing nationalistic tendencies, Czechs and Slovaks could survive only by cherishing and strengthening their mutual relations. Čajak observed the relations as a national unity – cultural, educational and economic cooperation of two peoples. In terms of the languages, he supported the representatives of Štúr's linguistic 'decision' for both ideological and pragmatic reasons, and under the influence of a vocal ideology. Although it seemed impossible, Čajak did not reject the idea of languages becoming closer, i.e. integrated in future.

Key words

Czech-Slovak relations; Ján Čajak; Karel Kálal; correspondence

Osobnosť a dielo Jána Čajaka

Slovenského dolnozemskeho spisovateľa a národovca Jána Čajaka (1863–1944) zaraďuje literárna história a kritika do druhého sledu slovenských realistických spisovateľov, resp. do generácie neskorého realizmu.¹ Čajakova literárna tvorba a osvetová činnosť je prepojená s jeho životnými osudmi: v detstve ho formovala generácia romantikov (narodil sa v rodine štúrovského básnika Janka Čajaka, po jeho smrti ho ako otčím vychovával Pavol Dobšinský, známy zberateľ ľudových rozprávok), v rokoch dospievania ho zasiahla silná maďarizácia (ako národne zmysľajúci študent bol vylúčený z učiteľskej prípravy v Lučenci i bratislavskej evanjelickej teologickej fakulty). Napokon sa usadil ako učiteľ medzi dolnozemskými Slovákmi v Báčke, najprv v Selenci (od roku 1893) a potom v Petrovci (od roku 1899, tam aj v roku 1944 zomrel), kde sa naplno rozvinula jeho osvetová, kultúrna a literárna činnosť.²

Čajakova literárna tvorba tematicky, motivicky i poetologicky nadväzuje na zakladateľskú generáciu slovenského realizmu, čo sa najvýraznejšie prejavuje v románe *Rodina Rovesných* (1909). Sformuloval v ňom – čiastočne v epigónskej nadväznosti na hlavného ideológa slovenského realizmu Svetozára Hurbana Vajanského – vlastnú predstavu o podobe národného programu.³ Tento jeho spoločenský román, ako konštatovala Dana Hučková, „mal byť realistickým odrazom skutočnosti, aktuálnou reakciou na spoločenské, hospodárske, politické a morálne problémy doby a slovenského národa v nej“.⁴ V porovnaní s románom je však omnoho významnejšia a podnetnejšia, najmä pre ďalší vývin slovenskej vojvodinskej prozaickej tvorby, Čajakova dedinská realistická poviedka. Slovenský vojvodinský literárny historik Ján Kmeť vymedzil jej štyri modifikované podoby: faktografickú, didaktickú, naturalistickú a humoristickú.⁵ Podľa generačne mladšieho, štrukturalisticky orientovaného vojvodinského literárneho vedca Michala Harpáňa je oveľa dôležitejšie ustanovenie typologického variantu slovenskej vojvodinskej dolnozemskej prózy, ktorý sa odvíja práve od prózy J. Čajaka: „Existuje čajakovský model rozprávania, ktorý je označením prózy s dedinskou dolnozemskou tematikou, využívajúcou prvky lokálneho koloritu, humoristického prifarbenia na

1 Porov. ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1999, s. 272–273; PIŠŮT, Milan a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 396–399; SEDLÁK, Imrich a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Martin – Bratislava: Matica slovenská – Literárne informačné centrum, 2009, s. 511–512; ČEPAN, Oskár: *Stimuly realizmu*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 45.

2 Do literatúry vstúpil až v zrelom veku, ako 40-ročný uverejnil svoju prvú prózu *Predaj hory* (1903), nasledovali knihy *Tri rozprávky* (1907), *Pred oltárom* (1908), *Suchoty* (1907), *Jožkova svadba a iné rozprávky* (1913) a iné.

3 Podľa Čajaka má pri riešení národnej otázky patriť prvenstvo strednej vrstve – podnikateľskej a remeselnícko-obchodníckej; v dobovom kontexte román naznačoval oneskorený vstup do uvedenej literárno-umeleckej polemiky, ale ako vidieť z nových výskumov, v kontexte žánru spoločenského románu na rozhraní 19. a 20. storočia má jeho vydanie svoje opodstatnenie. Bližšie pozri HUČKOVÁ, Dana: *Úsilie o autorskú osobitosť v kontexte tradície žánru (Ján Čajak: Rodina Rovesných)*. Slovenská literatúra 59, 2012, č. 3, s. 217–229; ČÍŽIKOVÁ, Zuzana: *Slovenská vojvodinská próza: od epigónstva po paródiu*. In: *Imitácia – alúzia – plagiat*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2014, s. 38–49.

4 HUČKOVÁ, Dana: *Úsilie o autorskú osobitosť v kontexte tradície žánru (Ján Čajak: Rodina Rovesných)*. Slovenská literatúra 59, 2012, č. 3, s. 219.

5 KMEŤ, Ján: *Čajakova umelecká osobnosť*. In: KMEŤ, Ján: *Pohľady a portréty*. Petrovec: Obzor, 1963, s. 37–58.

rácie, trochu naturalistickej charakterizácie postáv, s výraznejším či menej výrazným tendenčným postojom autora.“⁶ Na tento variant potom nadväzovali mnohí prozaici povojnovej slovenskej vojvodinskej literatúry. Čajakov monografista Alexander Šimkovič takisto vysoko hodnotil prózy s dolnozemskou tematikou, no s výhradou, že v celoslovenskom kontexte išlo už v dobe vzniku o anachronizmus a postupné vyústenie do provincializmu.⁷

Kým prvé Čajakovo tvorivé obdobie je v znamení intenzívnej a v mnohom i jeho vrcholnej literárnej tvorby (v období 1903–1913), po prevrate v roku 1918 v literárnej tvorbe stagnuje, ale o to intenzívnejšie sa (najmä v dvadsiatych a tridsiatych rokoch) zapája do spoločenského a kultúrneho diania slovenskej národnostnej menšiny v novoutvorenom Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov, kde v tom čase patril k vedúcim a mienkotvorným spoločensko-kultúrnym činiteľom.⁸ Navonok akoby zrástol so svojím novým domovom, no dobová korešpondencia odhaľuje, že sa pokúšal vrátiť na Slovensko, ale nepodarilo sa mu to.⁹

Korešpondencia Jána Čajaka

Doteraz uverejnená Čajakova korešpondencia¹⁰ svedčí o jeho rozsiahlom písomnom styku s mnohými kľúčovými osobnosťami slovenského, českého i srbského národného a literárneho života. Zo Slovákov boli adresátmi jeho listov napr. Jozef Škultéty, Štefan Krčméry, Vladimír Hurban Vladimírov, Milan Hodža, Ján Vladimír Ormis, z Čechov generačný kritik slovenskej moderny František Votruba, Adolf Heyduk, Albert Pražák a Emil Edgar, zo Srbov okrem iných Risto Kovijanić a Marko Maletin. Cenným objavom sú listy Jána Čajaka českým literátom a kultúrnym pracovníkom, ktoré sú uložené v Literárnom archíve Památníku národného písemníctví v Prahe.¹¹ Vo veľkej miere odzrkadľujú

6 HARPÁŇ, Michal: *Premeny rozprávania*. Nový Sad: Obzor, 1990, s. 50.

7 ŠIMKOVIČ, Alexander: *Dielo Jána Čajaka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 125.

8 Nebudeme sa tu detailnejšie zaoberať jeho verejným účinkovaním po roku 1918; pars pro toto spomenieme iba niektoré. Jeho aktivita v prvých poprevratových rokoch logicky vyústila do zastávania významnej funkcie – stal sa prvým redaktorom spoločensko-politického časopisu *Národná jednota* (1920) a v tridsiatych rokoch aj redaktorom *Nášho života* (1933). Stál pri zrode fundamentálnych kultúrnych inštitúcií juhoslovanských Slovákov – slovenského gymnázia v Petrovci, petrovského Spevokolu, Hospodárskej školy, bol pri zakladaní Matice slovenskej v Juhoslávii (1932) atď.

9 Čajak sa chcel po prevrate (presnejšie v roku 1923) v dôsledku ťažkej materiálnej situácie vrátiť na Slovensko; oslovil vtedy listom svojho ďalekého priateľa K. Kálala, v ktorom ho prosil o vybavenie nejakého lepšie plateného učiteľského miesta, písal aj na vtedajšie Ministerstvo školstva s prosbou o miesto inšpektora alebo profesora. Pozri Literárny archív Památníku národného písemníctví v Prahe (ďalej LA PNP Praha), osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 9. 8. 1923.

10 Pozri BRTÁŇ, Rudo: *Z listov Jána Čajaka staršieho*. *Nový život* 25, 1973, č. 5, s. 457–468; *Desať listov z korešpondencie Jána Čajaka*. *Nový život* 15, č. 3, 1963, s. 190–194; KOVÁČEK, Božidar: *Ján Čajak a Matica srbská*. *Nový život* 15, 1963, č. 3, s. 181–189. Ján V. Ormis v úvode *Súpisu prác Jána Čajaka* uvádza autorovo svedectvo o tom, ako mu matka a manželka v roku 1914, keď bol internovaný, okrem iného spálili aj korešpondenciu.

11 V LA PNP v Prahe je z korešpondencie J. Čajaka s K. Kálalom a M. Kálalom zachovaných deväť listov z rokov 1922–1926 a jedna fotografia, s A. Heydukom tri listy a jedna pohľadnica z rokov 1913–1914 a s J. Svítom Kárnikom sedem listov a jedna fotografia z rokov 1917–1935. Za sprostredkovanie týchto

Čajakovo zmýšľanie a jeho názory na spoločensko-politické, kultúrne a jazykové dianie vo Vojvodine i na Slovensku pred rokom 1918 a potom i po prevrate, ako aj jeho pozíciu národovca mimo hlavných kultúrnych centier. Listy, ktoré písal Karlovi Kálalovi (1860–1930) a jeho synovi Miroslavovi Kálalovi (1893–1962), Adolfovi Heydukovi (1835–1923) a Josefovi Svítilovi Kárníkovi (1870–1958),¹² dotvárajú nielen obraz historických pomerov v danom období, ale vďaka značnej pisateľovej sebareflexii sú výpoveďou aj o jeho osobnostnom profile. Je zaujímavé sledovať, aký otvorený a horlivý bol Čajak v rámci tohto epištolárneho diskurzu. Kým v niektorých otázkach bol až radikálny, na iných miestach sa zas štylizoval do pozície marginalizovaného intelektuála, ktorého mienka nemá v širších kontextoch veľkú váhu: „Som skromným, tichým pozorovateľom, ktorý ale neprestane s láskou a zaujatosťou sledovať vývin našich mladých slavianskych držav i národov.“¹³

Z korpusu listov s predstaviteľmi českého slovakofilskeho hnutia z konca 19. a prvých desaťročí 20. storočia je najrozsiahlejšia korešpondencia s Karlom Kálalom (ide o už vyššie spomínaných deväť zachovaných listov). Práve Kálal ako jediný, okrem Alberta Pražáka, reagoval na výzvu Čajakovho syna Jána Čajaka mladšieho prispieť v roku 1924 do časopisu *Svit*, ktorého druhé číslo malo byť venované šesťdesiatinám jeho otca.¹⁴

Slovakofil Karel Kálal

Spisovateľ, publicista a pedagóg Karel Kálal¹⁵ strávil časť svojho života na Morave, vo Frenštáte pod Radhoštěm (v období 1885–1904), odkiaľ podnikal pravidelné cesty na Slovensko. To iniciovalo jeho celoživotný záujem o slovenské otázky. Angažoval sa v propagovaní česko-slovenskej vzájomnosti – organizoval prednášky, sprostredkoval spoluprácu medzi slovenskými a moravskými osvetovými pracovníkmi, usporadúval akcie na podporu slovenských študentov, vydával knihy o Slovensku. Dôležitá je aj jeho lexikografická činnosť.¹⁶

informácií ďakujeme prof. PhDr. Jaromírovi Lindovi, Ph.D. Údaje o archívnom uložení sú dostupné na internetovej stránke www.badatelna.eu.

12 Josef Svítíl (pseudonym Jan Kárník či Karník) bol vojenský lekár, ale i spisovateľ, publicista a slovakofil. Pripravil české edície M. Kukučína a S. H. Vajanského, písal články a úvahy o Slovensku, vydal knihu *Duch Slovenska* s cieľom oboznámiť Čechov so slovenskou literatúrou. J. Čajak v liste J. Svítilovi Kárníkovi zo dňa 24. 12. 1933 (LA PNP v Prahe, osobný fond Josef Svítíl, sign. 24/76) odkazuje na svoj príspevok *Z mojej staršej korešpondencie* v časopise *Elán*, 1932, č. 10, ktorý tam celý cituje a kde píše: „Druhý raz zase žiada [J. S. Kárník od J. Čajaka – pozn. Z. Č.] informáciu o literárnych pomeroch na Slovensku. ‚Direktní styk s Vaší domovinou je veľmi obtížný a mně jako vojenskému lékaři nemožno na Slovensko zajet, ač bych rád. Je třeba u nás zájem o Slovensko ustavičně udržovati.‘ Ťažko mi bolo jeho žiadosti vyhovieť [...] od Slovenska boli sme odrezaní, takže som nebol dostatočne informovaný.“ Spolu s K. Kálalom mu mal sprostredkovať vydanie románu *Rodina Rovesných* v Šimečkovom nakladateľstve v Prahe, ale k tomu nedošlo.

13 LA PNP Praha, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 13. 11. 1922.

14 Ide o krátky obligátny text najprv so slovami uznania a s adresovanou otázkou: „Nech povie, prečo Slováci upadli do poddanstva?“ Pozri KÁLAL, Karel: *Ján Čajak (k 60. narodeninám)*. *Svit* 2, 1924, č. 2, s. 51.

15 Podrobnejšie údaje o jeho živote pozri ŠULCOVÁ, Andrea: *Karel Kálal (1860–1930). Materiální a myšlenkový svět příslušníka „střední vrstvy“ na prelomu 19. a 20. století*. In: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 15. Praha: Národní archiv, 2007, s. 11–17.

16 K. Kálal v spolupráci s K. Salvom vydal diferenciačný *Slovník slovenskočeský a československý* (1896), ktorému odborná verejnosť pripisuje nielen dobovú, ale aj vývinovú hodnotu a podľa A. Zelenkovej tu uznal slo-

Pri tejto práci sa zblížil s mnohými podobne zmýšľajúcimi kultúrnymi činiteľmi na oboch stranách (K. Salva, D. Makovický, T. Vansová, J. Kalus, A. Heyduk, T. G. Masaryk a iní).¹⁷

J. Čajak sa spoznal s K. Kálalom prostredníctvom Karola Salvu,¹⁸ ako to uvádza v liste, v ktorom sa mu po rokoch pripomínal súbežne s prosbou o spoluprácu: „*Drahý priateľu! Nevieam, pravda, či sa ešte pamätáte na mňa, je tomu už viac ako 30 rokov ako sme sa zišli u nášho spoločného priateľa Karola Salvu v Ružomberku. Uňho sme sa spoznali. Vy potom ste ma vyzvali, aby som napísal niečo do Domu a školy [...]. Aj som bol napísal, myslím dva článoky, a ony boli prvé tlačené odo mňa práce.*“¹⁹

K upevňovaniu česko-slovenskej vzájomnosti prispieval K. Kálal najmä početnými prácami o sociálnych a národnostných pomeroch na Slovensku (napr. *Obrázky spod Tater, Z hor a pláni*), tiež prácami vlastivednými (*Slovensko a Slováci, Slovenské pohľady*) a historickými (*Přehled slovenských dějin*),²⁰ ktoré spravidla vychádzali v Čechách, s cieľom vzbudiť tamojší záujem o Slovensko a podnietiť realizáciu kultúrnej, osvetovej a materiálnej pomoci. V otázke jazyka zastával liberálnejšie stanovisko: „*Jsem pro dvě spisovná nářečí při jednotné kultuře československé.*“²¹ Jeho prístup z odstupu času zhodnotila Anna Zelenková nasledovne: „*Obojstranná vzájemnost' podla neho nespočítavala v jednotnom spisovnom jazyku, ale v rovnocennej výmene kultúrnych hodnôt a v politickej, kultúrnej, dokonca aj národnostnej jednote.*“²² Kálalovo vnímanie, že česko-slovenská vzájomnosť by bola prínosná aj pre Čechov „*vzhľadom na silnejšie odolávanie nemeckému a maďarskému tlaku v strednej Európe, pretože by [to – pozn. Z. Č.] posilnilo spoločnú národnú identitu a politický vplyv*“,²³ dopĺňala

venčinu ako autonómny jazyk. Porov. GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť. Časť I. Slovenská reč* 79, 2014, č. 5–6, s. 274–303. Ďalej porov. ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou*. Op. cit., s. 81. Na toto lexikografické dielo s otcovou pomocou nadväzuje M. Kálal v *Slovenskom slovníku z literatúry aj nářečí (Slovensko-český differenciální)*. Na základe slovníkov, literatúry aj živej reči (1923). Mimochodom, v slovníku sa nachádzajú aj jednotlivé nárečové slová z Bäcky, ktoré mu zasielal Ján Čajak. Ten slovník ocenil slovami: „*Prezrel som letkom Vaše dielo. Obdivujem Vašu mravčiu pilnosť. Velikú medzeru ste zaplnili. Pomocou Vášho slovníka prístupnejšími ste urobili širšiemu obecnstvu naše literárne diela, hlavne ale Hviezdoslavove. Obohatili ste znanie slov. jazyka a objavili ste z veľkej čiastky aj bohatosť jeho.*“ LA PNP Praha, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 19. 6. 1926. Na Kálalovo lexikografické dielo neskôr úspešne nadväzoval jeho syn, filológ a stredoškolský profesor Miroslav Kálal (1893–1962), ktorý pôsobil v Banskej Bystrici.

17 Porov. heslo *Karel Kálal*. In: *Lexikon české literatury 2/II, K–L*. Praha: Academia, 1993, s. 616–618. Ďalej porov. ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR – Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009, s. 80–81.

18 K. Salva bol učiteľ, neskoršie vo vlastnej tlačiarňi vydával v období najsilnejšej maďarizácie kalendáre v tisícových nákladoch, ako aj interkonfesionálny pedagogický časopis *Dom a škola*, s podnázvom *Vychovávateľský časopis pre rodičov a učiteľov* (1885–1897), ktorý prinášal popularizačno-vedecké a osvetové články, články z didaktiky a metodiky vyučovania, z dejín svetovej pedagogiky a pod. Od roku 1897 sa jedným z jeho redaktorov stal aj K. Kálal. Časopis propagovali aj na Morave a v Čechách.

19 LA PNP Praha, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 22. 10. 1922.

20 Niektoré z uvedených prác nájdeme na <https://zlatyfond.sme.sk/autor/253/Karel-Kalal>.

21 KÁLAL, Karel: „*S ideou československé vzájemnosti...*“ *Průdy* 5, 1914, č. 9–10, s. 545. Dostupné na <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>

22 ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Op. cit., s. 81.

23 Tamže, s. 80.

predstava, že práve Slovensko by malo byť mostom k Rusku.²⁴ Pritom Slovensko bolo podľa Kálala životne závislé od spolupráce s českým prostredím: „*Pro Čechy je československá vzájemnost velkou posilou, pro Slováky životní podmínkou.*“²⁵

Krátko po vzniku Československej republiky Kálal ako pracovník slovenského oddelenia rezortu odborného vzdelávania Ministerstva školstva a národnej osvety odišiel do Banskej Bystrice, kde organizoval ľudovýchovnú činnosť a propagoval česko-slovenskú vzájomnosť aj medzi nižšími spoločenskými vrstvami. V súdobej slovenskej spoločnosti to ale čoraz viac, aj v súvislosti s nárastom autonomistických nálad, narážalo na odpor. Ako uvádza Andrea Šulcová, „*svými výroky o vzájemném poměru českého a slovenského národa, ve kterých nepřestával Slováky paternalisticky označovat za mladšího, méně zkušeného, chudšího bratra, si proti sobě popudil jak slovenské politické deníky, tak i některé své někdejší přátele na Slovensku.*“²⁶ Pre tieto okolnosti a tiež pre zhoršený zdravotný stav sa napokon v roku 1923 rozhodol pre návrat do Prahy.

K zásadným názorom K. Kálala na podoby česko-slovenskej spolupráce a vzájomnosti sa v mnohom prikláňal aj Ján Čajak.²⁷

K otázke česko-slovenskej vzájomnosti u Jána Čajaka²⁸

Jána Čajaka viedli k literárnej tvorbe vo veľkej miere ľudovýchovné snahy,²⁹ čo sa najčastejšie dávalo do súvislosti s ideológiou hlasistov, ktorí hlásali česko-slovenskú spoluprácu.³⁰ Už Andrej Mráz však zdôraznil, že Čajak „*pri všetkých styčných bodoch, ktoré mal s tou*

24 Tamže. Porov. KÁLAL, Karel: *Vzájemnost československá*. In: Od Šumavy k Tatrám. Ružomberok: Knižtlačiareň Karla Salvu, 1898. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/5076/Kalal_Od-Sumavy-k-Tatram/16.

25 KÁLAL, Karel.: „*S ideou československé vzájemnosti...*“ Prúdy 5, 1914, č. 9–10, s. 544. Dostupné na <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>.

26 ŠULCOVÁ, Andrea: *Karel Kálal (1860–1930). Materiální a myšlenkový svět příslušníka „střední vrstvy“ na přelomu 19. a 20. století*. Op. cit., s. 16.

27 Ako príklad podobných ideových názorov môžeme uviesť myšlienku o českom národe ako staršom bratovi vo vzťahu k slovenskému národu: „*Hej, viem ja dobre, že ste Vy vyspelejší, dôslednejší, trpezlivejší a vytrvalejší ľudia, ktorí pevne idú za svojím cieľom a ktorí s ľuďmi nám rovnými (horkokrvnými a viac citnými ako rozumnými) zaobchádzate s trpezlivosťou a istou pedagogickou zhovieavosťou, nuž tak ako opravidí verní starší skúsenejší bratia s mladším ešte nedospelým bratom.*“ LA PNP Praha, osobný fond Josef Svítíl, sign. 24/76, J. Čajak v liste J. Svítilovi Kárnikovi zo dňa 15. 7. 1918.

28 Základným prameňom pre spracovanie tejto témy sú Čajakove listy K. Kálalovi, z nich najmä 20-stranový list, kde Čajak iniciuje opätovný kontakt s K. Kálalom, nazývajúc ho „*apoštolom, ktorý si vytkol za životný cieľ pomáhať ubitému národu*“ a veľmi obsérne reaguje na jeho články, najmä na článok *Jeden či dva národy?* uverejnený v Slovenskom denníku v roku 1922. Tento článok vyvolal na Slovensku veľký ohlas. Niektoré reakcie z novín Slovenský denník a Považské hlasy sú dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>.

29 Celú jednu skupinu jeho literárnych diel charakterizujú didaktické, mravoučné a osvetové zretele, najvýraznejšie je to v poviedke *Suchoty* (1908), kde sleduje ľudovýchovný program blízky hlasistom, čo bolo ovplyvnené jeho celoživotným pôsobením medzi ľuďom.

30 Ideológia hlasizmu sa formovala okolo časopisu Hlas (1898–1904, redaktor Vavro Šrobár) ako reakcia na národnú koncepciu martinského centra. Zástancovia hlasistického programu vychádzali aj z Masarykových filozofických a ideologicko-politických názorov (napr. filozofia drobnej osvetovej práce) a hlásali

alebo onou ideovou a politickou orientáciou u nás [na Slovensku – pozn. Z. Č.], nepridával sa dogmatársky k jednému prúdu, ale s charakternou odvahou osobnostne vyrovnával sa s problémami a svoj postoj k ideám a veciam formoval si po zodpovednom kritickom skúmaní“.³¹ Hlasistický program v ňom len upevnil jeho vlastné názory a presvedčenie, formované a životom prehodnocované – počnúc štúrovským programom cez vlastné zápasy s maďarizáciou až po neskoršie zapájanie sa do národného života vojvodinských Slovákov po príchode do Báčky.

Kontakty so Slovenskom nechcel Čajak prerušiť, o čom svedčí napríklad práca *Prehľad súčasnej slovenskej literatúry*,³² v ktorej sleduje snahu „populárnym spôsobom srbským čitateľom prezentovať súčasnú slovenskú literatúru, a tak predovšetkým prispieť k upevňovaniu pocitu vzájomnej spolupatričnosti a solidarity Slovákov a Srbov v boji za ich národné práva v Rakúsko-Uhorsku“.³³ *Prehľad...* však ukázal aj na Čajakovu nedostatočnú rozhladenosť v súdobom literárnom dianí na Slovensku (preferoval tvorbu Vajanského a najmä Hviezdoslava, a nedocenil tvorbu mladšej realistickej generácie). Obdobná situácia je aj v jeho reflektovaní dobových spoločensko-politických pomerov na Slovensku, resp. v Československu po roku 1918: jeho názory na česko-slovenskú vzájomnosť a československú národnú jednotu odzrkadľujú postoj slovenského intelektuála sformovaného v období národnej neslobody a po prevrate vzdialeného od spoločensko-politického a kultúrneho diania, ale zároveň aj jeho úsilie byť v kontakte s materskou krajinou a s dianím v nej (tak literárnym, ako aj spoločensko-politickým).

Čajak vnímal československú národnú jednotu v dvadsiatych rokoch 20. storočia ako záchrannú ideu v súdobom geopolitickom usporiadaní Európy so silnejúcimi nacionalistickými tendenciami. V roku 1922 píše K. Kálalovi: „Nevýslovne ma bôľne dotkýna sa nesmierna zášť, ktorá panuje na Slovensku proti Čechom. Je to voľačo hrozného, neslýchaného. Viem, že veľmi mnoho zapríčinila i tá vrstva Čechov, ktorá nebola na výške svojho poslania, ale i to viem, že akú sebaobetavú a úmornú prácu, a to blahodarnú konali a konajú i teraz na Slovensku. Som v tom úplne presvedčený, že Slovensko by nebolo sa v stave udržať bez nich ani len za mesiac. [...] Poneváž som synom slovenského národa a celý život prešiel mi v práci na jeho

česko-slovenskú vzájomnosť a spoluprácu, čo sa však v rovine etnoemancipačných snáh Slovákov javí ako nedemokratické, ako o tom píše napr. aj Michal Gáfrik: „Česká orientácia hlasistov v ich politike, publicistike a kultúre v skutočnosti znamenala vzdanie sa slovenskosti, česko-slovenské národné splynutie, čechoslovakizmus.“ Pozri GÁFRIK, Michal: *Martin a hlasisti*. In: Proti noci. Výber z publicistiky. Martin: Matica slovenská, 2003, s. 25. J. Čajak hlasistický program zrodený v českom prostredí hodnotil kladne: „K pozorovaniu každodenných potrieb národa i k praktickej politike nás priviedli Česi. Na českých vysokých školách vždy sa našlo niekoľko slovenských študentov. Z týchto niektorí prizerali sa bližšie, že ako sa pracuje v Čechách na poli národnom. I poučili sa tam, že treba pracovať na mravnom obrodení slovenského ľudu [...]. Roku 1896 zišla sa mládež slovenská v Martine počas výročných slávností a tam si ustálila program.“ Cit. podľa ČAJAK, Ján: *Dejepis Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2014, s. 152. Úsilie hlasistov kladne zhodnotil aj v liste K. Kálalovi zo dňa 12. 11. 1922, ktorý je uložený v LA PNP v Prahe, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55: „Hnutie Hlasistov na Slovensku a ich kritika vyvolala celú búru v našom nár. živote, ale rozprúdila život, zbucovala národ z pasivity a úspechy vidné tak v politickom, ako aj v hospodárskom živote nevystali.“

- 31 MRÁZ, Andrej: *Realistický prozaik Ján Čajak*. In: Rozhovory o vojvodinských Slovákoch 1. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2004, s. 99.
- 32 Prehľad bol uverejnený v srbčine v troch pokračovaniach v *Letopise Matice srpske* v rokoch 1905 a 1906.
- 33 SVETLÍK, Adam: *Premeny literárnej kritiky vojuodinských Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2015, s. 34.

vzdelávaní, nuž to sa rozumie, že i teraz, keď som odtrhnutý od neho, dušou i telom som s ním, zaň cítim a obávam sa o jeho budúcnosť. Cítim a viem, že slovenský, tak aj český národ spasí a zabezpečí len jedna myšlienka, idea, len keď sa budú jedným nerozlúčnym národom cítiť a keď si budú vytvárať, zdokonaľovať jednu celistvenú vlasť, dŕžavu v podobe terajšej Československej republiky, len vtedy môže sa táto v tak neprajnom geografickom položení sa nachádzajúca, udržať.“³⁴

Dokladá to aj obrazným prirovnaním: „Jestli v tejto dobe nepresiakne do najširších vrstiev tak Čechov, ako i Slovákov, jednotná idea, jednotná snaha i sila národa, tak celé vybudovanie štátu bude ako ten starozákonný obraz, ktorý mal zlatú hlavu, železné prsia, ale hlinené nohy.“³⁵ Ako vyplýva z jeho korešpondencie, jeho obavy sa vzťahovali na opätovné možné „porobenie“ Slovákov zo strany Maďarov, čo sa podľa neho mohlo stať, ak sa osamostatnia a odtrhnú od Čechov. Aj keď národ nestotožňuje so štátom, domnieva sa, že bez štátu budú Slováci vystavení napospas Maďarsku a hrozí im asimilácia a zánik. Preto i autonomistické úsilia niektorých slovenských politikov v dvadsiatych rokoch 20. storočia hodnotil veľmi negatívne: „Autonómia značí prvý krok preč od Prahy, preč od bratského českého národa.“³⁶ Podľa jeho názoru autonomistické snahy boli úzko späté s klerikalizmom, spoločne ohrozovali nielen nový spoločenský poriadok, ale aj existenciu nových štátov, ako boli Československá republika a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov: „Klerikalizmus pre nás to isté znamená čo i komunizmus. I jedno, i druhé pre nás znamená smrť.“³⁷ Práve československá národná jednota, budovaná na vzájomnej tolerancii, bola podľa Čajaka garantom, že sa to nestane: „Nie autonómia, ale obapolné poctivé dohodnutia a úplná rovnoprávnosť.“³⁸ Rozkol medzi Slovákami a Čechmi nazýva na inom mieste trhlinou a obáva sa, že prerastie do priepasti, nad ktorou bude ťažko „vymurovať klenbu“.³⁹

S ideou československej jednoty je úzko prepojená otázka národného jazyka.⁴⁰ Zmierňujúce a kompromisné stanovisko v chápaní komplexných česko-slovenských vzťahov, ktoré majú prebiehať predovšetkým v rovine osvety (vzdelávania, kultúry, literatúry) – teda v rovnakom duchu, ako to videl napr. K. Kálal –, Čajak premieta aj do jazykovej otázky: „My Slováci sme sa ale od Čechov ani vtedy neodtrhli, lebo keď sme sa rečove i oddialili od Čechov, to sme preto urobili, aby sme sa lepšie, zrozumiteľnejšie mohli priblížiť ku svojmu vlastnému ľudu.“⁴¹ Zdôrazňovanie pragmatickej funkcie kodifikácie slovenského jazyka, čo je

34 LA PNP v Prahe, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 12. 11. 1922.

35 Tamže.

36 Tamže.

37 Tamže.

38 Tamže.

39 Pozri text *Rozháranosť*. Národná jednota 2, 1921, č. 9, s. 1–2. Aj keď je text nepodpísaný, na základe štylizácie podobných myšlienok v danom texte a v listoch K. Kálalovi je možné usudzovať, že jeho autorom bol pravdepodobne J. Čajak. Navyše, je to úvodník, ktorý spravidla písal redaktor časopisu – tým bol v danom čase práve Čajak.

40 J. Čajak vo svojich prejavoch často používal bohemizmy, čo podľa vojvodinského slovakistu Michala Filipa malo za cieľ zamedziť prienik inorečových prvkov do slovenského jazyka. Ďalším dôvodom bola rozkolísanosť dobovej jazykovej normy. Pozri FILIP, Michal: *České jazykové prvky v tvorbe Jána Čajaka*. In: *Štúdie a články*. Nový Sad: Obzor-Tvorba, 1990, s. 73–82.

41 ČAJAK, Ján: *Dejepis Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2014, s. 98. (Práca pôvodne vyšla v Pittsburghu v USA v roku 1914.)

zároveň i podpora Štúrovej jazykovej „odluky“, môžeme dať do súvisu s ľudovýchovnou prácou – osveta ľudu sa môže konať iba v jemu zrozumiteľnom jazyku.

Ako jeden z účastníkov ankety v časopise Prúdy v roku 1914 o československej vzájomnosti, kde na otázky odpovedali mnohí kultúrni a spoločenski pracovníci, okrem iných takisto K. Kálal a J. Svítal Kárník, Čajak vyjadruje svoj názor takto: „*S myšlienkou československej vzájomnosti súhlasím. Predstavujem si ju ako spojítka kultúrne a hospodárske.*“⁴² Jeho postoj ohľadom jazyka sa vyvíjal, ale podstatne sa nemenil. Najprv to bola jednoznačná podpora slovenčine, so želaním, aby z toho i čeština „skrásnela“: „*Ani mi do umu nepríde, aby vzájomnosť mala byť na úkor slovenčiny. Práve naopak, od styku tohoto očakávam ustálenie pravopisu a vykryštalizovanie nášho jazyka. Áno, pri tomto styku čeština tiež zle neobíde, i ona bude mať príležitosť sa okrášliť zo skvostov našej reči. A keď by i na to prišlo, žeby náš jazyk podľahol, čo je však vylúčená vec, bolo by predsa lepšie, keď by sa vtopil do jazyka takého blízkeho.*“⁴³ Československá národná jednota teda pre Čajaka neznamovala súběžne aj jazykové splynutie: „*Jednotu národa nepovažujem za splynutie sa i rečovite. To by som ponechal – i má sa ponechať – prirodzenému vývinu v budúcnosti. [...] O počestení, vlastne o vytisnutí slovenčiny sa nebojím. To je ani nie potrebné. Hlavná vec je, aby povedomie spolužitia, odkázanosti jeden na druhého bolo šírené zovšeobecnene. V tomto má väziť jednota národa. Či istá časť hovorí z neho česky či slovensky, to je druhotriedna vec, hlavné je, aby sme si upovedomili, že sme deti jednej matky a prítomnosť i budúcnosť naša nám je len tak zabezpečená, jestli vzájomnosť pestujeme, a tým štát upevňujeme.*“⁴⁴

V súvislosti so Štúrovou kodifikáciou slovenského spisovného jazyka a chápania tohto činu ako trieštenia československej jednoty (zo strany J. Kollára, P. J. Šafárika a iných) písal: „*Keď nestrannne pozeráme na tento boj, tak musíme uznať, že obe stránky mali pravdu. Štúr a jeho prívrženci tvrdili, že len rodným jazykom je možné zblíženie k ľudu a mu osvetu podať, lebo že československý jazyk mu je nie tak blízky a zrozumiteľný. Akže teda chceme národne uvedomiť a povzniesť ľud, musíme v jeho reči písať a hovoriť. Kollár a jeho priatelia sa zase báli, že ak sa Slováci odtrhnú rečové od Čechov, že zoslabnú, lebo že sa netreba trhať, ale jednotiť. V tomto bolo mnoho pravdy. My aj teraz musíme hľadať zblíženie s bratmi Čechmi, čo aj nie rečové, ale osvetové a od nich čerpať i vedomosti, i posilu. Učiť sa z ich spisby a osvojiť si ich kultúru, ako nám najbližšiu a najrodnejšiu. Tým činom sa upevníme a vzdeláme, bez toho, aby sme upadli do nebezpečia národného zahynutia.*“⁴⁵

Aj keď prvenstvo spravidla patrilo Čechom, čo Čajak posúva niekedy až do romanizujúcich a idealizujúcich polôh, v *Dejepis Slovákov* – v kapitole *Styky českého národa so Slováckmi* – neobchádza ani význam príslušníkov slovenského národa a prostredia pre českú kultúru: „*Ináče Slováci vždy vyznávali aj vyznávajú bratskú spolupatričnosť ku Čechom i spoločnú kultúru. Veď spoločnú kultúru máme, toho dôkazom je, že my sme dali Čechom Kollára a Šafárika, dvoch najväčších našich aj ich mužov, taktiež v slovenskom kruhu vychovaný bol ich*

42 J. Č. [= ČAJAK, Ján]: „*S myšlienkou československej vzájomnosti...*“ Prúdy 5, 1914, č. 9–10, s. 542–544. Dostupné na <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>.

43 Tamže, s. 543.

44 LA PNP Praha, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 9. 10. 1922.

45 ČAJAK, Ján: *Dejepis Slovákov*. Op. cit., s. 98.

najväčší muž, „otec národa“ Palacký.“⁴⁶

Idea československej vzájomnosti a národnej jednoty bola u Čajaka základom jeho celoživotného literárneho a spoločenského pôsobenia. Aktualizoval ju najmä po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918 a vzniku jeho nástupníckych štátov. Domnieval sa, že Slováci a Česi sa v danom geopolitickom priestore Európy so silnejúcimi nacionalistickými tendenciami udržia len rozvíjaním česko-slovenskej vzájomnosti. Vzájomnosť vnímal ako národnú jednotu – kultúrnu, osvetovú, literárnu a hospodársku spoluprácu dvoch bratských národov, v ktorej však prvenstvo patrí Čechom. V otázke jazyka sa priklonil k zástancom Štúrovej jazykovej „odluky“, a to z ideových a pragmatických dôvodov, aj pod vplyvom hlasistickej ideológie, pritom v budúcnosti nevylučoval možnosť jazykového splynutia, resp. zblíženia, aj keď sa mu to zdalo dosť nepravdepodobné.

Čajakovu osobnosť a jeho celoživotný zápas o národné veci poznačilo vedomie zodpovednosti za osud národa, také typické pre staršie, ideologicky (a mimoliterárne) motivované chápanie spisovateľa ako reprezentanta národa: „Každý väčší, či menší pracovník a činiteľ národný je zodpovedný nielen sám sebe v terajšom čase, ale je zodpovedný celému národu i budúcim pokoleniam. Na dačo súci človek má mať toľkú snahu, aby ho budúce pokolenie po dobrom spomínalo a je zodpovedný a bude zaznamenaný i v dejinách národa a republiky.“⁴⁷ Napriek tomuto úsiliu bol J. Čajak ako literát často podceňovaný a neskôr zabúdaný – Andrej Mráz o tejto skutočnosti už v roku 1944 napísal: „Aj po svetovej vojne nakladateľstvá ochotne vydávali Čajakove spisy, no nemôžeme sa zbaviť dojmu, že vo všetkom tomto kladnom prijímaní dolnozemskeho spisovateľa, vždy bola istá rezerva, istá zhovievavosť a sentimentálna zainteresovanosť o autora, ktorý je z radov vystaňovaleckých príslušníkov nášho národa.“⁴⁸ Takýto dištanc k jeho dielu však v slovenskom prostredí pretrváva dodnes.

Pramene

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, osobné fondy: Karel Kálal, Josef Svítal.

BRTÁŇ, Rudo: *Desať listov z korešpondencie Jána Čajaka*. Nový život 15, 1963, č. 3, s. 190–194.

BRTÁŇ, Rudo: *Z listov Jána Čajaka staršieho*. Nový život 25, 1973, č. 5, s. 457–468.

ČAJAK, Ján: *Dejepis Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2014.

J. Č. [= ČAJAK, Ján]: „S myšlienkou československej vzájomnosti...“ Prúdy 5, 1914, č. 9–10, s. 542–544.

Dostupné na <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>, prístup 28. 10. 2018.

KÁLAL, Karel – KÁLAL, Miroslav: *Slovenský slovník z literatury aj nářečí (Slovensko-český diferenciální)*. Na základe slovníkov, literatury aj živej řeči. Banská Bystrica: nákladom vlastným, 1923.

KÁLAL, Karel: *Vzájemnost československá*. In: *Od Šumavy k Tatrám*. Ružomberok: Knih tlačiareň Karla Salvu, 1898. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/5076/Kalal_Od-Sumavy-k-Tatram/16.

46 Tamže, s. 155.

47 LA PNP Praha, osobný fond Karel Kálal, sign. 111/55, J. Čajak v liste K. Kálalovi zo dňa 12. 11. 1922.

48 MRÁZ, Andrej: *Realistický prozaik Ján Čajak*. Op. cit., s. 91–133.

- KÁLAL, Karel: „S ideou československé vzájomnosti...“ Prúdy 5, 1914, č. 9–10, s. 545. Dostupné na <http://digitalna.kniznica.info/zoom/84686/view>.
- KÁLAL, Karel: *Ján Čajak (k 60. narodeninám)*. Svit 2, 1924, č. 2, s. 51.
- Rozháranosť*. Národná jednota 2, 1921, č. 9, s. 1–2; nepodpísané.

Literatúra

- ČEPAN, Oskár: *Stimuly realizmu*. Bratislava: Tatran, 1984.
- ČÍŽIKOVÁ, Zuzana: *Slovenská vojvodinská próza: od epigónstva po paródiu*. In: *Imitácia – alúzia – plagiát*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2014, s. 38–49.
- FILIP, Michal: *České jazykové prvky v tvorbe Jána Čajaka*. In: *Štúdie a články*. Nový Sad: Obzor-Tvorba, 1990, s. 73–82.
- GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť. Časť I. Slovenská reč* 79, 2014, č. 5–6, s. 274–303.
- GÁFRIK, Michal: *Martin a hlasisti*. In: *Proti noci. Výber z publicistiky*. Martin: Matica slovenská, 2003, s. 25–28.
- HARPÁŇ, Michal: *Premeny rozprávania*. Nový Sad: Obzor, 1990.
- HUČKOVÁ, Dana: *Úsilie o autorskú osobitosť v kontexte tradície žánru (Ján Čajak: Rodina Rovesných)*. Slovenská literatúra 59, 2012, č. 3, s. 217–229.
- KOVAČEK, Božidar: *Ján Čajak a Matica srbská*. Nový život 15, 1963, č. 3, s. 181–189.
- Karel Kálal*. In: *Lexikon české literatury 2/II, K–L*. Praha: Academia, 1993, s. 616–618.
- KMEŤ, Ján: *Čajakova umelecká osobnosť*. In: *Pohľady a portréty*. Petrovec: Obzor, 1963, s. 37–58.
- MRÁZ, Andrej: *Realistický prozaik Ján Čajak*. In: *Rozhovory o vojvodinských Slovákoch I. Báčsky Petrovec: Kultúra*, 2004, s. 91–133.
- ORMIS, Ján Vladimír: *Súpis prác Jána Čajaka*. In: *Sborník Matice slovenskej* 15, 1937, č. 4, s. 529–540.
- PIŠŮT, Milan a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Obzor, 1984.
- SEDLÁK, Imrich a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry I., II*. Martin – Bratislava: Matica slovenská – Literárne informačné centrum, 2009.
- SVETLÍK, Adam: *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2015.
- ŠIMKOVIČ, Alexander: *Dielo Jána Čajaka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I., II*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1999.
- ŠULCOVÁ, Andrea: *Karel Kálal (1860–1930). Materiální a myšlenkový svět příslušníka „střední vrstvy“ na přelomu 19. a 20. století*. In: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu 15*. Praha: Národní archiv, 2007, s. 11–17.
- ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR – Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009.
- <https://zlatyfond.sme.sk/autor/253/Karel-Kalal>

Zuzana Čížiková (Belehrad)

K otázce česko-slovenskej vzájomnosti u Jána Čajaka

Zuzana Čížiková, Dr.

Katedra slavistiky

Filologická fakulta, Univerzita v Belehrade

Studentski trg 3, 11000 Belehrad, Srbsko

z.cizikova@fil.bg.ac.rs

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.